

مطالعات جغرافیایی مناطق خشک

دوره دوازدهم، شماره چهل و ششم، زمستان ۱۴۰۰

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵ تأیید نهایی: ۱۴۰۰/۱۰/۲۳

صص ۳۱-۵۲

نقش صنایع تبدیلی و تکمیلی (فرآوری محصولات خرما) در بهبود معیشت پایدار خانوارهای

روستایی (مورد مطالعه: روستاهای قیر و کارزین)

زهرا شکوهی، کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

بهمن صحنه*، استادیار گروه جغرافیا، دانشکده‌ی علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

علی اکبر نجفی کانی، دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده‌ی علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

چکیده

توسعه و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی با توجه به تأثیر آن در اشتغال‌زایی، کاهش ضایعات در جهت کمک به تغذیه‌ی جامعه، افزایش بهره‌وری و ایجاد ارزش افزوده، توسعه‌ی صادرات غیرنفتی و توان ارزآوری، کاهش بیکاری، بهبود معیشت پایدار خانوارها و توسعه‌ی نواحی روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این تحقیق با هدف بررسی نقش صنایع تبدیلی و تکمیلی (فرآوری محصولات خرما) در بهبود معیشت پایدار خانوارهای روستایی شهرستان قیر و کارزین انجام گرفت. پژوهش از نظر هدف، کاربردی و ماهیت آن، توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پیمایش بوده و جامعه‌ی آماری آن را خانوارهای ساکن در ۹ روستای بخش مرکزی شهرستان قیر و کارزین با تعداد ۲۹۱۴ خانوار تشکیل می‌دهد که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۴۲ خانوار انتخاب و مورد پرسشگری واقع گردید. ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته در طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای که متغیرهای سرمایه‌های معیشتی مورد ارزیابی قرار گرفت. روایی پرسشنامه‌ها با استفاده از نظرات اساتید و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ تأیید گردید. پرسشنامه‌ها با کمک آزمون‌های آماری فریدمن، کای اسکوئر، کروسکال والیس و فای کرامر در محیط نرم‌افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و برای تهیه‌ی نقشه از نرم‌افزار ArcGIS بهره گرفته شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که منبع اصلی درآمد ساکنان نواحی روستایی منطقه متکی بر تولید محصول خرما بوده و ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصول خرما توانسته است برای بسیاری از ساکنان ایجاد اشتغال، کسب درآمد، جلوگیری از اتلاف محصولات، بهبود سرمایه‌های معیشت پایدار خانوارهای روستایی، ماندگاری و تثبیت جمعیت روستایی را فراهم نماید. لذا ایجاد و توسعه‌ی این صنعت با توجه به فراوانی نخیلات و نیروی کار ارزان با مکان‌یابی مناسب توصیه می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: توسعه‌ی روستایی، صنایع تبدیلی و تکمیلی، معیشت پایدار خانوارهای روستایی، فرآوری محصول خرما، شهرستان قیر و کارزین.

* Email: b.sahneh@gu.ac.ir

نویسنده‌ی مسئول:

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد زهرا شکوهی با عنوان «نقش صنایع تبدیلی و تکمیلی (فرآوری محصولات خرما) در بهبود معیشت پایدار خانوارهای روستایی (مورد مطالعه: روستاهای قیر و کارزین) به راهنمایی دکتر بهمن صحنه می‌باشد.

۱- مقدمه

توسعه‌ی کشاورزی به عنوان کانون و محور اصلی توسعه‌ی کشور، از جایگاه خاصی برخوردار است و صنایع وابسته به کشاورزی را می‌توان به عنوان شرط لازم و محرک توسعه‌ی این بخش محسوب داشت. به علاوه، تبیین جایگاه صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی در کشور ما به دلیل مقتضیات جهانی، حضور در بازارهای منطقه‌ای و بین‌المللی و پیوستن به سازمان تجارت جهانی روز به روز ضروری‌تر می‌شود (نوری و طباطبایی، ۱۳۸۶: ۱۶۱). روستا کوچک‌ترین واحد فضایی و سکونتگاهی با کارکردهای گوناگون است، به گونه‌ای که در تبلور مکانی-فضایی آن، نقش اقتصادی به همراه کارکردهای اجتماعی بسیار مؤثر است (ناصری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۶). بخش کشاورزی دارای نقش اساسی در حیات اقتصادی و سیاسی جوامع سرتاسر جهان متناسب با اقلیم‌های خود می‌باشد. حال در بین محصولات کشاورزی، محصولات استراتژیک منطقه‌ای می‌تواند نسبت به دیگر محصولات جایگاه و نقش ویژه‌ای را از لحاظ منطقه‌ای و تأثیرات مختلف اقتصادی و اجتماعی به وجود آورد (فال‌سلیمان و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۱). صنایع تبدیلی و تکمیلی به دلیل به کارگیری محصولات کشاورزی به عنوان مواد اولیه می‌توانند عاملی برای استفاده‌ی بهتر از این محصولات تلقی گردند. بدون تردید، ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی یکی از سودمندترین ارتباطات بین دو بخش صنعت و کشاورزی است. این صنایع از میزان بیکاری‌های دائمی و فصلی در مناطق روستایی می‌کاهد. در این راستا صنایع تبدیلی می‌تواند با حفظ و نگهداری محصولات در آن‌ها به گونه‌ای تغییر و تبدیل ایجاد نمایند که امکان مصرف‌شان در طی سال میسر باشد. این صنایع در فرآیند توسعه‌ی کشور نقش کلیدی داشته و توجه بیش‌تر به آن تسریع در رشد و توسعه‌ی کشاورزی و اقتصادی کشور را در پی خواهد داشت. با وجود این موضوع، صنایع تبدیلی و تکمیلی به رغم اهمیت آن، مقوله‌ی نسبتاً جدیدی که هنوز آن‌گونه که شایسته‌ی بخش کشاورزی و اقتصاد ملی است، مورد حمایت و هدایت قرار نگرفته است. به طور کلی هدف از ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی، ایجاد تعادل، استفاده از منابع موجود، تأمین نیازمندی‌های روستاییان در خود روستا، افزایش سطح رفاه جامعه‌ی روستایی و جذب نیروهای متخصص روستاهاست که به دلیل نابرابری‌های موجود ناشی از اقتصاد ناسالم و در پی کسب فرصت‌های شغلی و درآمد بیش‌تر به مهاجرت دست می‌زنند. گسترش صنایع تبدیلی می‌تواند از پتانسیل مناطق روستایی به نحو احسن بهره‌گیری نماید و باعث استفاده بهتر از اوقات فراغت روستاییان، بهره‌گیری از تولیدات مختلف روستایی، نگاه علمی به تولیدات و بهره‌برداری اقتصادی از آن‌ها، افزایش درآمد روستاییان، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی، کاهش اختلاف درآمدی و خدماتی میان شهر و روستا، توسعه‌ی درون‌زای مناطق روستایی، کاهش مهاجرت و بیکاری آشکار و پنهان، دسترسی به زمین، مواد اولیه، نیروی انسانی و زیرساخت‌های اولیه‌ی ارزان‌قیمت و در نهایت تولیدات ارزان‌تر شود؛ بنابراین ایجاد و گسترش صنایع روستایی و به خصوص صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی که گام اول آن امکان‌سنجی و مکان‌یابی است لازم و ضروری به نظر می‌رسد تا تمرکززدایی به معنای واقعی عملی گردد و از فرصت‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق در جهت توسعه‌ی موزون منطقه‌ای و همه‌جانبه و توسعه‌ی پایدار به ویژه در بعد اقتصادی بهره‌گیری شود (طاهرخانی، ۱۳۸۶: ۶۰).

یکی از پیش‌نیازهای اساسی زیستن در جوامع روستایی، برخورداری از حداقل امکانات و خدمات رفاهی است (بهمنی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۲). مناطق روستایی، بخش عمده‌ای از جمعیت و عرصه‌های طبیعی کشور را به خود اختصاص داده و نقش اساسی در حیات اقتصادی و اجتماعی کشور دارد. این مناطق تحت تأثیر روندها و سیاست‌های دهه‌های اخیر دچار تحولات گسترده‌ای شده است، اما شواهد به‌گونه‌ای است که نشان از حرکت روستاها به سمت ناپایداری و به ویژه ناپایداری اجتماعی و اقتصادی دارد (امیراحمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۹). شهرستان قیر و کارزین در جنوب استان فارس به رغم داشتن پتانسیل‌های فراوان با عدم توسعه‌یافتگی مواجه بوده است. افزایش جمعیت در نواحی روستایی، کمبود فعالیت‌های

اشتغال‌زا به خصوص در بخش کشاورزی باعث آسیب‌پذیری معیشت خانوارها گردیده است، لذا ایجاد فعالیت‌های اشتغال‌زا از طریق صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی می‌تواند تا حدود بسیار زیادی این مشکلات را برطرف نماید. در این راستا با توجه به وسعت زیاد نخیلات منطقه، ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی محصول خرما می‌تواند بسیاری از این مشکلات را مرتفع نماید. هدف این پژوهش آن است تا نقش صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصولات خرما را در بهبود معیشت پایدار خانوارهای روستایی شهرستان قیر و کارزین مورد مطالعه قرار دهد. مهم‌ترین سؤال این تحقیق عبارتست از اینکه؛ آیا بین استقرار و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی (فرآوری محصولات خرما) با بهبود سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی شهرستان قیر و کارزین رابطه وجود دارد؟

۲- پیشینه‌ی تحقیق

سواری در سال ۱۳۹۹ در پژوهشی نشان داد که در میان نقاط قوت، نقطه‌ی «کاهش ضایعات خرما و استفاده‌ی بهینه از آن در راستای افزایش قدرت اقتصادی مناطق»، نقاط ضعف «ضعف فناوری و عدم توان رقابت با کشورهای تولیدکننده‌ی خرما»، نقاط فرصت «تغییر ترکیب محصولات صادراتی و رهایی از صادرات تک محصولی و فله‌ای» و نقاط تهدید «کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و توسعه‌ی زیرکشت نخیلات» در دستیابی به توسعه‌ی صنایع تبدیلی تکمیلی از مهم‌ترین نقاط هستند. با توجه به غالب بودن فضای مخاطره‌آمیز بر فضای مفید پیشنهاد می‌شود توجه ویژه‌ای به برطرف نمودن نقاط ضعف و تهدید شود؛ زیرا عدم توجه به این مسئله در استان خوزستان به عنوان قطب تولیدکننده‌ی خرما ممکن است خطرات جبران‌ناپذیری را در بلندمدت به دنبال داشته باشد و جایگاه خود را در این زمینه از دست بدهد. کرمی و همکاران در سال ۱۳۹۸ که توسعه‌ی کشاورزی به عنوان کانون و محور اصلی توسعه، نقش و جایگاه خاصی در کشور برخوردار است و صنایع تبدیلی را می‌توان شرط لازم و موتور محرک توسعه‌ی این بخش دانست. نتایج داده‌ها حاکی از آن است که مؤلفه‌های بعد اقتصادی نسبت به دو بعد اجتماعی و زیست محیطی دارای اهمیت و وضعیت بالاتری است. بنی‌اسدی و همکاران ۱۳۹۷ بیان می‌کنند یکی از راهکارهای توسعه‌ی کشاورزی صنایع تبدیلی و تکمیلی با هدف جلوگیری از ضایعات محصولات بخش کشاورزی و دسترسی این محصولات به بازارهای داخلی و سطح بین‌المللی است. وجود اقدامات بازاریابی با ایجاد جذابیت در بازارهای صنایع تبدیلی و تکمیلی خرما استان کرمان، امکان حضور سرمایه‌گذاران بیشتر را فراهم می‌نماید که این امر علاوه بر کاهش هر چه بیشتر ضایعات خرما در استان باعث درآمدزایی و ایجاد اشتغال نیز خواهد شد.

پوررمضان و اکبری در سال ۱۳۹۳ در مقاله‌ای با عنوان «اثرات ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی بر اقتصاد روستایی مطالعه‌ی موردی: بخش مرکزی شهرستان رشت» بیان می‌کنند استقرار صنایع روستایی و پیوند آن با بخش کشاورزی در حمایت از مراحل مختلف تولید، تقویت اقتصاد روستاها، افزایش سطح و تنوع تولیدات و همچنین حفظ اراضی کشاورزی در حمایت از مراحل مختلف تولید، تقویت اقتصاد روستاها، افزایش سطح و تنوع تولیدات و همچنین حفظ اراضی کشاورزی و منظر روستایی دارای اثرات مثبت و معنی داری می‌باشد.

کلانتری و همکاران در سال ۱۳۸۹ در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده‌ی ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی در استان خراسان شمالی بیان می‌کنند که با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی، چهار عامل به عنوان عوامل پیش‌برنده و شش عامل به عنوان عوامل بازدارنده در ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی در استان خراسان شمالی، استخراج و نامگذاری شدند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که با ایجاد زمینه‌ی لازم می‌توان با تقویت عوامل پیش‌برنده و فایده‌آمدن بر عوامل بازدارنده به توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در استان کمک کرد.

جعفرپور در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی برخی از ضایعات صنایع تبدیلی کشاورزی و مکمل‌های غذایی بر پاره‌ای خصوصیات رشد قارچ خوراکی صدفی» بیان می‌کند که کشت این نوع قارچ راه‌حل مناسبی برای تبدیل ضایعات حاصل از صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی به یک ماده‌ی غذایی با ارزش است.

آدنی و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به پتانسیل تبدیل مواد به محصول با توجه به نیاز به توسعه‌ی پایدار ملی نیجریه پرداختند. محصولات کشاورزی به اندازه‌ی منابع نفت فراوان است و مدیریت و تبدیل ضایعات کشاورزی به محصولات مفید به عنوان یکی از جنبه‌های مهم ایجاد ثروت برای توسعه‌ی پایدار نیجریه تلقی گردید. لذا رابطه‌ی بین دانشگاه‌ها و صنایع برای توسعه‌ی محصول افزایش یافت و توصیه شد که سیاست‌ها و زیرساخت‌های تکمیلی برای اطمینان از پایداری ایجاد شود.

اسلام و همکاران (۲۰۲۱) بیان می‌کنند در مناطق گرمسیری محصولات خرما و خدمات ارائه‌شده توسط سیستم‌های کشاورزی سنتی از نیازهای اساسی پشتیبانی می‌کند و معیشت میلیون‌ها نفر از مردم روستا را ارتقا می‌بخشد. هدف از این مطالعه، ارزیابی پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی سیستم‌های کشاورزی سنتی مهم در بنگلادش بود. نتایج نشان داد که سیستم‌های کشاورزی سنتی، بهره‌وری مزرعه را افزایش داده و نسبت سود و هزینه بسیار بیش‌تر از شیوه‌های کشاورزی عمومی در بنگلادش است. همچنین انعطاف‌پذیری کشاورزان روستایی را از طریق استفاده‌ی بهینه از آب، افزایش باروری خاک، بهبود شرایط اقلیمی، کنترل آفات و بیماری‌ها و تنوع محصولات بهبود بخشیده است.

الگیلانی و حمید حسین (۲۰۲۱) در تحقیقی به «بررسی بازاریابی محصولات خرما، محدودیت‌های موجود و چگونگی ترویج تجارت خرما در ایالت رود نیل سودان و سایر کشورهای تولیدکننده در منطقه» پرداختند. نتایج نشان داد که سیستم بازاریابی کشاورزی در منطقه‌ی مورد مطالعه از موانع مزمّن متعددی مانند بی‌ثباتی قیمت محصولات، زیرساخت‌های نامناسب بازاریابی و هزینه‌ی بالای بازاریابی رنج می‌برد. ثبات و بهبود سیستم بازاریابی خرما به طور قابل توجهی به پایداری مزرعه و مبارزه با سوءتغذیه در ایالت کمک می‌کند. با این حال، سیستم بازاریابی ضعیف در ایالت تولید خرما و پایداری این محصول استراتژیک را محدود می‌کند. این مطالعه نشان می‌دهد که سیستم کشاورزی متداول خرما باید با تغییر تدریجی به نوع مدرن مورد توجه قرار گیرد و بر این اساس انگیزه‌هایی برای سوددهی بیش‌تر خرما ارائه شود؛ بنابراین همکاری بین سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای دولتی باید با محدودیت‌های سیستم بازاریابی خرما در منطقه مقابله کند.

احمد و همکاران (۲۰۱۷) بیان می‌کنند پاکستان اخیراً اولین گزارش چندبعدی فقر خود را در سال ۲۰۱۶ منتشر کرد که کشوری با تقریباً ۲۰۰ میلیون جمعیت دارای ۳۹ درصد فقر و حدود ۷۸ میلیون نفر هنوز زیر خط فقر زندگی می‌کنند. ولسوالی خیرپور در استان سند پاکستان دارای ۲۷ درصد جمعیت که زیر خط فقر زندگی می‌کنند، اما این منطقه محل صنعت عظیم نخل خرما است. پاکستان پنجمین تولیدکننده‌ی نخل خرما با بیش از ۶۵۰ تن تولید سالیانه و حدود ۹/۶ درصد از کل تولید نخل خرما در سطح جهان را تشکیل می‌دهد. با این حال، نرخ خرید ۵۶۵ دلار آمریکا در هر تن است که تقریباً ۴/۵ برابر کم‌تر از بالاترین قیمت در بازار جهانی است. مطمئناً فناوری‌ها می‌توانند به ضرورت تولید مواد غذایی پایدار و سودآور کمک کنند. علاوه بر این، استفاده از فناوری‌های پس از برداشت می‌تواند نقش مهمی در افزایش بهره‌وری نخل خرما داشته باشد تا به کشاورزی پایدار کمک کند.

آتا و همکاران (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به «بررسی نقش درخت خرما در بهبود معیشت کشاورزان در دره‌ی قاضی‌خان در جنوب پنجاب پاکستان طی سال‌های ۱۱-۲۰۱۰» پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که اکثر درختان منطقه‌ی مورد مطالعه دارای الگوی پراکنده بودند. علاوه بر این، کشاورزان توجه زیادی به فناوری تولید و بازاریابی نخل ندارند. داده‌ها نشان داد که

نخل خرما سومین منبع اصلی درآمد ۶۲/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان بود. استفاده از طیف وسیعی از محصولات خرما تجاری و خانگی در منطقه‌ی مورد مطالعه مشخص نمود که خرما نقش مهمی در معیشت پایدار کشاورزان ایفا می‌نماید.

۳- مبانی نظری

۳-۱- معیشت پایدار

روستاها به منزله‌ی مکان‌هایی خاص با شیوه‌ی زندگی و فعالیت‌هایی متفاوت نسبت به شهرها، نیازمند الگوی مدیریتی مجزا و منطبق با شرایط اقتصادی، اجتماعی و بوم‌شناختی حاکم بر روستا هستند (صحنه، ۱۴۰۰: ۴). رویکردهای متعددی برای نیل به توسعه‌ی روستایی وجود دارد، اما یکی از بهترین این رویکردها را می‌توان معیشت پایدار روستایی دانست (صحنه و خراسانی، ۱۴۰۰: ۱۵۹). هدف اساسی توسعه، رشد و تعالی همه‌جانبه‌ی جوامع انسانی بوده و وجود نابرابری فضایی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و... از نشانه‌های توسعه‌نیافتگی است (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۱). در سیاست‌های توسعه‌ی روستایی بر سیاست توسعه‌ی کشاورزی تأکید شده است و فعالیت کشاورزی خودمصرفی دیگر نمی‌تواند جوابگوی نیاز روستاییان باشد؛ بنابراین می‌بایست جهت تقویت و ثبات بخش کشاورزی برنامه‌ریزی دقیق بوده و در این راستا ایجاد صنایع وابسته به کشاورزی در روستاهای برتر باید صورت گیرد (بزرگمهر و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۵). تغییرات آب و هوایی و از جمله خشک‌سالی اثرات زیادی بر فعالیت‌ها و معیشت خانوارهای روستایی که با کمبود گزینه‌های معیشتی روبه‌رو هستند، وارد می‌سازد (پودینه و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۹). گسترش صنایع توانسته فقر روستایی را کاهش داده و منجر به معیشت پایدار روستاییان گردد (Das and K. Das, 2011: 161). تجربیات جهانی نشان می‌دهند که صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی در نواحی روستایی قادرند تولیدات روستایی، بهره‌وری، دسترسی به شغل و مناسبات بین بخشی را افزایش داده و عدم توازن منطقه‌ای را کاهش دهند. با این حال، موفقیت صنایع تبدیلی در مناطق روستایی به بهترین مکان جهت استقرار فعالیت‌های صنعتی وابسته است (شیرنژاد مبارکی، ۱۳۸۹: ۴؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۸). معیشت پایدار ره‌آورد بیش از دو دهه فعالیت در مورد مسائلی نظیر فقر، آسیب‌پذیری، نظام‌های کشاورزی، مشارکت و توسعه‌ی پایدار است (WCED, 1987: 2). پنج مفهوم حیاتی برای فهم چارچوب معیشت شامل مفهوم آسیب‌پذیری، دارایی‌های معیشتی، سیاست‌گذاری‌ها و مؤسسه‌ها، راهبردهای معیشتی، پیامدهای معیشتی است (McDonagh & Bunning, 2009: 23).

آسیب‌پذیری: آسیب‌پذیری یکی از مفاهیم اساسی مربوط به پایداری معیشتی است که مواردی از قبیل شوک‌ها، روندها و فصلی بودن را در برمی‌گیرد و می‌تواند بر دارایی‌ها و انتخاب‌های معیشتی قشر فقیر تأثیر منفی داشته باشد. افزایش جمعیت و کمبود فعالیت‌های اشتغال‌زا در نواحی روستایی، موجب آسیب‌پذیری خانوارهای روستایی شده است (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳). آسیب‌پذیری توصیفی از ناامنی در رفاه افراد، خانواده و جامعه در مواجهه با تغییرات محیطی می‌باشد. چارچوب مفهوم آسیب‌پذیری در معیشت، شامل فصلی بودن (نوسانات قیمت‌ها و تولیدات، فرصت‌های شغلی و...)؛ شوک‌ها یا تکان‌های واردشده‌ی ناگهانی (درگیری‌ها، بیماری‌ها، سیل، طوفان، خشک‌سالی، آفات، سرقت و...) و روندهای بحران‌زای قابل پیش‌بینی (کمبودهای فصلی، افزایش جمعیت، کاهش حاصلخیزی خاک، آلودگی هوا و...) است (Chambers & Conway, 1991: 10).

ساختارها و فرآیندها: در این چارچوب ساختارها به مثابه سخت‌افزارها هستند که بخش‌های عمومی و خصوصی را در بر می‌گیرند. فرآیندها از سیاست‌ها، قوانین، فرهنگ و نهادها تشکیل شده‌اند و بیش‌تر شبیه به نرم‌افزارهای سیستم هستند. ساختارها و فرآیندهای دگرگون‌ساز، نقش مهمی در شکل دادن به دارایی‌ها و نتایج معیشتی در درون سیستم معیشت

پایدار ایفا می‌کنند. استراتژی‌ها و نتایج معیشتی فقط به دسترسی به دارایی‌ها یا آسیب‌پذیری محدود نمی‌شوند. بلکه توسط محیط، ساختارها و فرایندها دگرگون می‌شوند. ساختارها؛ سازمان‌های بخش دولتی و خصوصی هستند که سیاست‌ها و قوانین را تنظیم و اجرا می‌کنند از ارائه خدمات و خرید، معامله و انجام کلیه کارهای دیگر که بر معیشت تأثیر می‌گذارد. فرایندها شامل قوانین، مقررات، سیاست‌ها، ترتیبات عملیاتی، موافقت‌نامه‌ها، هنجارهای اجتماعی و عملکردهایی هستند که به نوبه خود نحوه عملکرد ساختارها را تعیین می‌کنند.

۳-۲- سرمایه‌های معیشتی

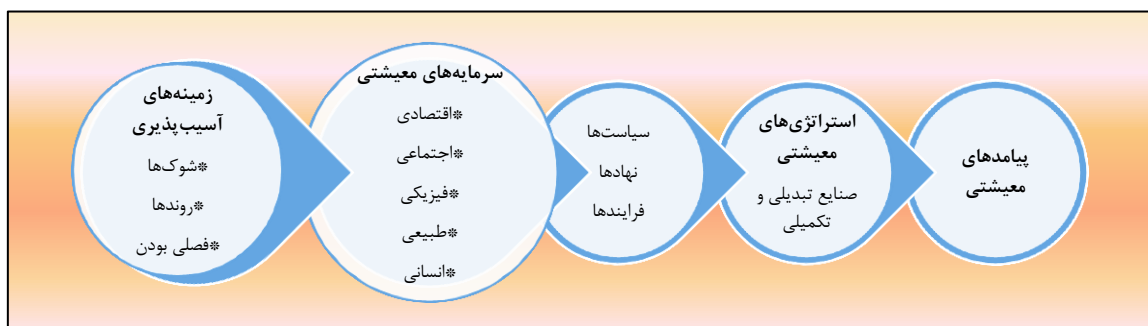
سرمایه‌ی انسانی: شامل بهداشت، تغذیه، آموزش، دانش و مهارت، توانایی انجام کار، ظرفیت سازگاری، رهبری، خلاقیت است. سرمایه‌ی انسانی، مهارت‌ها را افزایش داده و انسان را قادر می‌سازد در جست‌وجوی کار یا به دست آوردن یک یا چند شغل اقدام نماید (Serra, 2000: 33).

سرمایه‌ی مالی: شامل پول نقد، دارایی‌ها، پس‌انداز، اعتبار و درآمد حاصل از اشتغال، تجارت، مقرری و حقوق بازنشستگی، حواله‌ها، دستمزدها و... می‌باشد (Serrat, 2008: 2).

سرمایه‌ی طبیعی: شامل زمین، آب و منابع آبی، درختان و محصولات جنگلی، حیات وحش، گیاهان خودرو و ایلاف، تنوع زیستی، خدمات زیست‌محیطی و مواد معدنی است و توسط مردم برای تولید، جهت بقا مورد استفاده قرار می‌گیرد. کسانی که تمام یا بخشی از معاش خود را از منابع طبیعی مبتنی بر فعالیت‌های (کشاورزی، ماهیگیری، جمع‌آوری از جنگل‌ها، استخراج مواد معدنی و...) به دست می‌آورند. سرمایه‌ی طبیعی منبع اصلی برای ایجاد معیشت در جامعه‌ی روستایی است که می‌تواند معاش آن‌ها را حفظ کند (صحنه و نورتقانی، ۱۳۹۹: ۲۵۲).

سرمایه‌ی اجتماعی: شامل شبکه‌ی‌ها و ارتباطات، اعتماد به روابط و تفاهم متقابل و پشتیبانی، ارزش‌های مشترک، رهبری، روابط خانوادگی، ارتباطات قبیله‌ای و زبانی که به فرهنگ کمک می‌کند. به وجود آمدن اعتماد در سرمایه‌ی اجتماعی، باعث تسهیل و همکاری متقابل می‌گردد (Ferguson, 2012: 5).

سرمایه‌ی فیزیکی: شامل زیرساخت‌ها (حمل و نقل، جاده‌ها وسایل نقلیه، سرپناه و ساختمان امن، تأمین آب و فاضلاب، ارتباطات، مدارس، نشریات، انرژی، ابزار و فناوری، ابزار و تجهیزات برای تولید، بذر، کود شیمیایی، سموم دفع آفات، تکنولوژی سنتی، ماشین‌آلات، ابزار مورد استفاده برای فعالیت، تراکتور و گاوآهن) می‌شود. این سرمایه، در کاهش هزینه‌ها مؤثر است و جابه‌جایی بین مکان‌های مختلف جهت کسب درآمد و ارائه‌ی فرصت‌ها را ممکن می‌سازند. به عنوان مثال، جاده‌ها دسترسی سریع به بازارها را برای خانوارها جهت ارائه‌ی تولیدات ممکن می‌سازد و سبب بهبود معیشت آن‌ها می‌گردد. خدمات آموزشی و بهداشتی نیز هزینه‌های روستاییان را در روستا کاهش می‌دهد و نیاز مراجعه به نقاط شهری را از بین می‌برد و یا برق که برای پمپ‌های آب استفاده می‌گردد (Timalsina, 2007: 76).

شکل ۲: مدل مفهومی تحقیق

استراتژی‌ها: استراتژی‌های معیشتی فعالیت‌هایی هستند که برای بقای معیشتی به کار گرفته می‌شوند (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰: ۳۸). استراتژی‌های معیشتی ترکیبی از فعالیت‌ها هستند که مردم به منظور دستیابی به اهداف خود که همان امرار معاش می‌باشد، انتخاب می‌کنند. فعالیت‌های معیشتی یا استراتژی‌ها به ترکیبی از فعالیت‌ها و انتخاب‌هایی که مردم برای رسیدن به آرزوهای خود در چارچوب دارایی، آسیب‌پذیری و سیستمی که در آن زندگی می‌کنند، اشاره می‌کند (CHF, 2005: 2). در بسیاری از مناطق روستایی، بقا و یا بهبود زندگی مردم تنها با تکیه بر کشاورزی امکان‌پذیر نیست، بلکه اتخاذ طیف وسیعی از استراتژی‌های معیشتی لازم است (Thieme, 2006: 3). استراتژی‌های معیشتی ممکن است فعالیت‌های خارج از مزرعه، مهاجرت و ارسال وجوه، مقرری و حقوق بازنشستگی و... باشد، لذا انتخاب استراتژی یک فرآیند پویاست (Serrat, 2008: 4). تصمیم‌گیری در مورد استراتژی‌های معیشتی ممکن است به فعالیت‌های مبتنی بر منابع طبیعی، فعالیت‌های غیر طبیعی مبتنی بر منابع و حواله‌ها، کمک‌های بلاعوض، تشدید در مقابل تنوع و نتایج کوتاه‌مدت در مقابل بلندمدت استناد کند. فعالیت‌های معیشتی یا استراتژی‌ها، به ترکیبی از فعالیت‌ها و انتخاب‌هایی که مردم برای رسیدن به آرزوهای خود در چارچوب دارایی، آسیب‌پذیری و سیستمی که در آن زندگی می‌کنند، اشاره می‌کند. اقدامات می‌تواند به فعالیت‌های تولیدی مانند کار، برداشت محصول و سرمایه‌گذاری‌های کوچک و یا طرز برخورد نظیر مهاجرت و وام گرفتن باشد. اقدامات به معنای چگونگی زندگی مردم و واکنش به شوک‌ها و فشارها است. در بسیاری از مناطق روستایی، بقا و یا بهبود زندگی مردم تنها با تکیه بر کشاورزی امکان‌پذیر نمی‌باشد، بلکه اتخاذ طیف وسیعی از استراتژی‌های معیشتی لازم است (Sahneh, 2011: 63).

پیامدهای معیشتی: نتایج معیشتی، موفقیت‌ها و هدف‌هایی هستند که استراتژی‌های معیشتی از طریق ترکیب با دارایی‌های معیشتی به آن‌ها دست می‌یابد. نتایج همواره راهی برای ارزیابی پایداری معیشت هستند. در نظر گرفتن مقیاس و سطح تحلیل (فرد، خانوار، محلی، یا ملی) دارای اهمیت بسیار است. پیامدهای معیشتی، دستاوردها و یا خروجی‌های اقدامات معیشتی است. پیامدها می‌تواند در ایجاد انگیزه در تعیین فعالیت‌ها کمک کند (CHF, 2005: 3). نتایج معیشت می‌تواند شامل درآمد بیشتر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب‌پذیری، کاهش نابرابری، بهبود امنیت غذایی، پایداری محیط‌زیست با استفاده پایدار از منابع طبیعی باشد که باعث بهبود شان و منزلت انسانی می‌گردد (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۳).

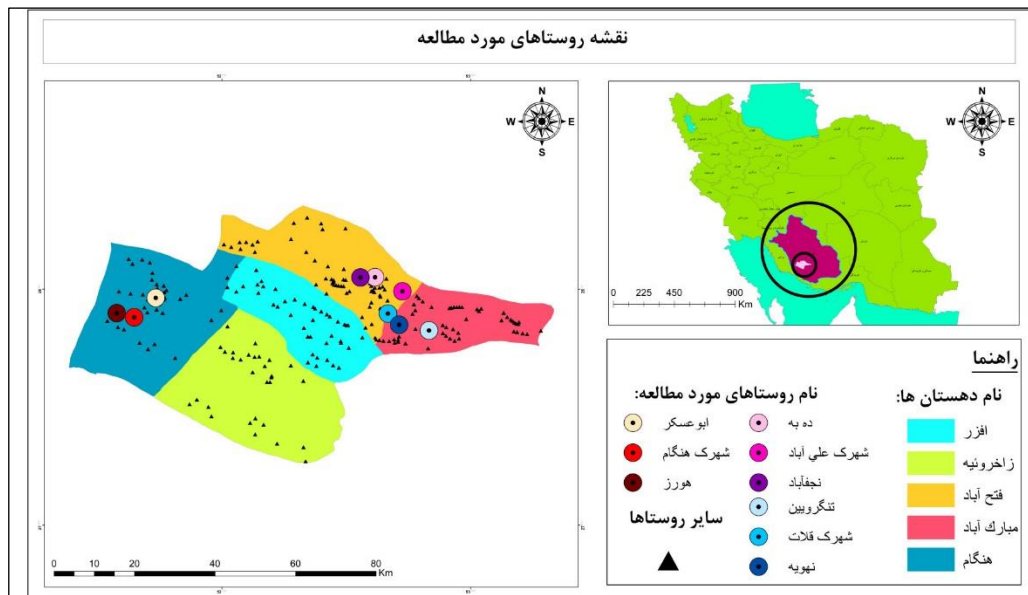
۳-۳- صنایع تبدیلی و تکمیلی

امروزه یکی از مهم‌ترین روش‌های توسعه‌ی اشتغال و افزایش درآمد در مناطق روستایی، ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی است. صنایع تبدیلی و تکمیلی به صنایعی گفته می‌شود که به فرآوری و عمل‌آوری محصولات مختلف کشاورزی می‌پردازند. این فرآیندها می‌توانند دربرگیرنده‌ی تغییرات فیزیکی، شیمیایی، نگهداری، بسته‌بندی و توزیع تولیدات کشاورزی باشد (بنی‌اسدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۴۶). با در نظر گرفتن میزان بالای ضایعات کشاورزی در کشور مشخص می‌شود که راه‌حل موجود برای رونق کشاورزی تنها افزایش تولید نیست، بلکه باید با برنامه‌ریزی درست از محصولات تولید شده به بهترین وجه ممکن استفاده کرد. با بهبود روش‌های تبدیلی، بسته‌بندی و توزیع مواد غذایی می‌توان از هدر رفتن میلیون‌ها تن از زمان تولید تا رسیدن به دست مصرف‌کننده جلوگیری کرد. بدین ترتیب ضمن بالا بردن درآمد ملی در راستای تأمین نیازهای تغذیه‌ای جامعه نیز گام مؤثری برداشت. تجربیات جهانی نشان می‌دهند که صنایع تبدیلی بخش کشاورزی قادرند تولیدات کشاورزی را افزایش دهند و در به وجود آمدن شغل نقش اساسی دارند و مناسبات بین بخشی را افزایش داده و بی‌توانی در منطقه را کاهش می‌دهند. موفقیت صنایع تبدیلی در مناطق روستایی در کاهش

ضایعات محصولات به روند تولید، کاشت، برداشت، بسته‌بندی، حمل و نقل و توزیع وابسته است (داورپناه و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۰).

۴- محدوده‌ی مورد مطالعه

شهرستان قیر و کارزین در استان فارس قرار دارد و از قطب‌های مهم کشاورزی کشور محسوب می‌گردد که در آن ترکیبی از محصولات زراعی و باغی به عمل می‌آید. بیش‌تر اهالی روستاهای این شهرستان به کشاورزی اشتغال دارند و به لحاظ اقلیمی قیر و کارزین بر اساس تقسیم‌بندی کوپن در منطقه‌ی نیمه‌خشک قرار گرفته است. آب و هوای آن در فصول سرد، معتدل و توأم با بارندگی است و در فصل تابستان نیز گرم و خشک است. متوسط بارندگی سالانه آن بین ۲۵۰ تا ۳۰۰ میلیمتر و متوسط دما نیز حدود ۲۳ درجه‌ی سانتی‌گراد که این میزان در تابستان به ۴۶ و در زمستان به حدود ۲ درجه‌ی سانتی‌گراد می‌رسد (محیط، ۱۳۹۸: ۱۰). وسعت تقریبی منطقه، ۱۱۳۹۰ کیلومتر مربع و بر اساس تقسیمات کشوری سال ۹۵ از دو بخش مرکزی و افزر و پنج دهستان (افزر، زاخروئیه، کارزین، مبارک آباد و هنگام) و از ۹۸ روستا دارای سکنه دائم تشکیل شده است.

شکل ۱: موقعیت منطقه‌ی مورد مطالعه

۵- روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و ماهیت آن توصیفی-تحلیلی است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته است که در دو قالب ویژگی‌های شخصی و برای سنجش وضعیت سرمایه‌های معیشتی در طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) طراحی و از سرپرستان خانوارها خواسته شد که وضعیت هر متغیر را بر اساس دیدگاه خود تعیین نمایند. متغیرهای تحقیق در قالب ۵ سرمایه‌ی اقتصادی، اجتماعی، انسانی، طبیعی و فیزیکی با بهره‌گیری از مفاهیم و پژوهش‌های صورت‌گرفته‌ی داخلی و خارجی که در طیف وسیعی منتشر شده و بر اساس چارچوب رویکرد معیشت پایدار برای استراتژی‌های بقای روستایی کاربرد دارد، طراحی و استفاده گردید. روایی پرسشنامه‌ها از طریق اعتبار صوری محتوایی با نظر اساتید و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ برای شاخص‌های اقتصادی ۰/۷۸،

اجتماعی ۰/۸۷، انسانی ۰/۸۹، طبیعی ۰/۸۱ و فیزیکی ۰/۷۴ تأیید گردید. برای تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها از تحلیل‌های همبستگی کای اسکوتر و فای برای تبیین میزان و شدت رابطه‌ی برخی از متغیرهایی که با یکدیگر رابطه‌ی علت و معلولی دارند و آزمون‌های مقایسه‌ی میانگین فریدمن برای مقایسه‌ی میزان تأثیر متغیرهای هر سرمایه، همچنین ویلکاکسون برای مقایسه‌ی شاخص‌های سرمایه‌های معیشتی در قبل از ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصول خرما با پس از ایجاد آن در محیط نرم‌افزاری SPSS استفاده گردید. همچنین برای تهیه‌ی نقشه‌های لازم از نرم‌افزار ArcGIS بهره گرفته شد. جامعه‌ی آماری این پژوهش را خانوارهای ساکن در ۹ روستاهای شهرستان قیر و کارزین تشکیل می‌دهند که دارای ۲۹۱۴ خانوار می‌باشند. برای تعیین تعداد نمونه از فرمول کوکران استفاده شده که ۳۴۲ خانوار انتخاب شدند که به صورت تصادفی به نسبت سهم جمعیتی هر روستا پخش و توزیع گردید. جدول (۱) روستاهای انتخاب شده و جدول (۲) متغیرهای تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول ۱: اطلاعات جمعیتی روستاهای مورد مطالعه

بخش	دهستان	روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه	
مرکزی	کارزین	ده به	۴۱۷	۴۹	
		علی آباد	۷۰۹	۸۳	
		نجف آباد	۲۰۸	۲۵	
	مبارک آباد	قلات	۲۸۰	۳۳	
		تنگ رویین	۲۴۷	۲۹	
		نهبویه	۱۷۳	۲۰	
	هنگام	ابوعسکر	۲۳۰	۲۶	
		هنگام	۴۳۷	۵۱	
		هورز	۲۲۳	۲۶	
		جمع	۹ روستا	۲۹۱۴	۳۴۲

منبع: نگارنده ۱۴۰۰

جدول ۲: متغیرهای تحقیق

شاخص	متغیر
اقتصادی	افزایش درآمد، توان تأمین هزینه‌ها، افزایش پس‌انداز، توانایی پرداخت خودیاری، سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا، وجود فرصت‌های شغلی متعدد، کاهش بیکاری در روستا، افزایش اشتغال زنان، خلق فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان، بالا رفتن قدرت خرید، توان دریافت وام، توان خرید زمین زراعی و مسکونی، کاهش ضایعات محصولات زراعی
فیزیکی	مقاوم‌سازی مسکن، ایمنی در برابر حوادث، وسیله‌ی نقلیه‌ی شخصی، امکان خرید یا اجاره مسکن با قیمت مناسب، امکانات ورزشی، افزایش فضاهای تفریحی در روستا، شبکه‌ی معابر و راه‌های ارتباطی، کیفیت شبکه‌ی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در روستا، اقدامات برای حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی، جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده و بی‌رویه، دسترسی به آب لوله‌کشی، برق، گاز، مدرسه، فضای ورزشی، فضای فرهنگی و مذهبی، فضای تفریحی، مراکز بهداشتی، مراکز خرید
اجتماعی	اعتماد به دیگران، مشارکت در امور خیریه، احساس امنیت، دسترسی به اطلاعات، تعلق خاطر به روستا، تمایل به کمک، رضایت از وضعیت آموزشی روستا، رضایت از دسترسی به خدمات درمانی، رضایت از بیمه، ارتقا سطح آگاهی مردم، کاهش مهاجرت روستاییان، رضایت از موقعیت اجتماعی، میزان رضایت از درآمد، رضایت از تأمین هزینه‌ها، رضایت از پس‌انداز،

شاخص	متغیر
	رضایت از دریافت وام، تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی
انسانی	توانایی انجام کار، داشتن مهارت در زمینه شغلی، وجود نیروی انسانی ماهر، بالا بردن خلاقیت در شغل، وضعیت بهداشتی، وضعیت تغذیه‌ی، وضعیت آموزش
طبیعی	دسترسی به آب برای کشاورزی، دسترسی به پوشش گیاهی، نگهداری از دام و طیور، افزایش اراضی زیرکشت، دسترسی به فضای سبز، توجه به دفع زباله‌ها، گسترش جایگاه کشاورزی، جلوگیری از تخریب و دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۶- یافته‌های تحقیق

از مجموع پاسخ‌دهندگان تعداد ۳۰۰ نفر مرد معادل ۸۷/۷ درصد و ۴۲ نفر زن معادل ۱۲/۳ درصد، تعداد ۳۱۰ نفر متأهل و تعداد ۳۲ نفر مجرد، ۱۲۰ نفر دارای تحصیلات ابتدایی و کم‌ترین مربوط به فوق لیسانس با ۳ نفر، شغل اصلی بیش‌ترین نفرات مربوط به کشاورز با ۲۱۴ نفر، مالکیت ملکی با ۱۱۶ نفر و اجاره‌ای ۹۳ نفر و ارثی ۶۸ نفر و ۶۵ نفر در مسکن پدری زندگی می‌کردند. تعداد ۲۶۹۰ بهره‌بردار در زمینه‌ی نخیلات در سطح شهرستان وجود دارد که دارای ۱۳۳۰۸ درخت نخل می‌باشند. کل پاسخ‌گویان در فعالیت‌های مربوط به تولید خرما فعال بوده‌اند و در کنار اشتغالات دیگر، دارای نخلستان بوده و به تولید خرما می‌پردازند. درآمد ماهیانه‌ی تقریبی بین ۲ تا ۳۰ میلیون تومان اعلام شده است. برای تجزیه و تحلیل سؤال تحقیق ابتدا از آزمون فریدمن برای مقایسه‌ی میانگین رتبه‌ای متغیرها استفاده می‌گردد. همانطور که در جدول (۳) نشان می‌دهد در سرمایه‌ی اقتصادی بالاترین میانگین رتبه‌ای به متغیر افزایش درآمد (۸/۳۷) که به علت اشتغال در صنایع تبدیلی فرآوری محصولات خرما باعث بهبود این متغیر شده است، اما کم‌ترین میانگین رتبه‌ای به متغیر کاهش ضایعات محصولات زراعی (۳/۹۰) تعلق گرفته است که نشان می‌دهد برای مازاد این محصول هنوز برنامه‌ی خاص و مطلوبی وجود ندارد. در سرمایه‌ی کالبدی، بالاترین میانگین رتبه‌ای به متغیر بهبود زیرساخت گاز روستا (۱۴/۸۴) اختصاص دارد و بیانگر سرمایه‌گذاری مناسب دولت در امور زیرساختی روستاها بوده، اما کم‌ترین میانگین رتبه‌ای به متغیر افزایش فضاهای تفریحی (۵/۴۹) تعلق گرفته و بیانگر وجود مشکل برای روستاییان در این زمینه می‌باشد و لازم است تا برنامه‌های مدون به وسیله‌ی دهیار و شورای روستا با حمایت دولت و همیاری روستاییان ارائه گردد. در سرمایه‌ی انسانی، بالاترین میانگین رتبه‌ای به توانایی انجام کار (۵/۵۱) اختصاص دارد. با توجه به مهارت نیروی انسانی موجود در روستا، توانایی انجام کار بالاترین رتبه را کسب نموده، اما کم‌ترین میانگین رتبه‌ای به متغیر وضعیت آموزش (۳/۱۰) تعلق گرفته است که نشان می‌دهد وضعیت آموزش در محدوده‌ی مورد مطالعه مطلوب نیست و به سبب وضعیت اقتصادی و ضعف اقتصادی خانوارها ترجیح می‌دهند به جای ادامه تحصیل وارد بازار کار شوند؛ بنابراین کم‌ترین میانگین رتبه‌ای به آن تعلق گرفته است. در سرمایه‌ی طبیعی بالاترین میانگین رتبه‌ای به افزایش زیرکشت (۵/۸۱) اختصاص دارد و افزایش سطح زیرکشت به دلیل مهارت نیروی انسانی بوده و بالاترین رتبه را کسب نموده است، اما کم‌ترین میانگین رتبه‌ای به متغیر توجه به دفع زباله‌ها (۳/۲۲) تعلق گرفته است که نشان می‌دهد وضعیت آموزش در محدوده‌ی مورد مطالعه مطلوب نیست و بایستی به مقوله‌ی آموزش نیروی انسانی و اثرات زیست‌محیطی ناشی از بی‌توجهی به دفع زباله‌ها توجه جدی‌تری داشت. در سرمایه‌ی اجتماعی، بالاترین میانگین رتبه‌ای به متغیر اعتماد به دیگران (۱۲/۰۰) اختصاص یافته است و بیانگر آن است که فعالیت در فرآوری محصولات خرما کار جمعی محسوب می‌گردد، لذا در افزایش اعتماد در بین شاغلان روستایی تأثیرگذار است، اما کم‌ترین میانگین رتبه‌ای به متغیر تمایل به ایجاد شرکت تعاونی (۶/۳۲) تعلق گرفته است که نشان می‌دهد بی‌اطلاعی از مزایای شرکت تعاونی، بیمه نبودن تعاونی‌ها، عدم اعطای تسهیلات ویژه به طرح‌های نوآورانه، عدم هدایت سرمایه‌های بخش خصوصی به سوی اقتصاد تعاونی، موانع بانکی و ضعف در زمینه‌ی آموزش باعث میانگین ضعیف این

متغیر مهم در اقتصاد روستاها شده است. در این راستا با توجه نتایج نهایی این آزمون می‌توان برای تقویت متغیرهایی که از رتبه‌ی پایین‌تری برخوردار بوده‌اند، توجه جدی‌تر داشت و نسبت به تقویت آن همت گماشت.

جدول ۳: مقایسه‌ی میانگین متغیرهای سرمایه‌های معیشتی با استفاده از آزمون فریدمن

سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	ضریب کای اسکوئر	میانگین رتبه‌ای	متغیر	سرمایه
. / . . . **	۱۲	۱۰۵۵/۵۱۷	۸/۳۷	افزایش درآمد	اقتصادی
			۸/۲۵	توان تأمین هزینه‌ها	
			۸/۱۲	افزایش پس‌انداز	
			۸/۳۵	توانایی پرداخت خودیاری (پسماند روستایی)	
			۸/۲۳	سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا	
			۸/۲۳	وجود فرصت‌های شغلی متعدد	
			۸/۰۴	کاهش بیکاری در روستا	
			۸/۱۶	افزایش اشتغال زنان	
			۸/۰۶	خلق فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان	
			۴/۳۷	بالا رفتن قدرت خرید	
			۴/۵۷	توان دریافت وام	
			۴/۳۵	توان خرید زمین زراعی و مسکونی	
			۳/۹۰	کاهش ضایعات محصولات زراعی	
. / . . . **	۱۸	۱۴۹۱/۱۹۵	۱۱/۶۹	مقاوم‌سازی مسکن	کالبدی
			۱۱/۴۸	ایمنی در برابر حوادث	
			۹/۲۹	وسایله‌ی نقلیه‌ی شخصی	
			۸/۹۰	امکان خرید یا اجاره مسکن با قیمت مناسب	
			۷/۵۵	امکانات ورزشی	
			۵/۴۹	افزایش فضاهای تفریحی در روستا	
			۸/۰۷	شبکه‌ی معابر و راه‌های ارتباطی	
			۶/۹۷	کیفیت شبکه‌ی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در روستا	
			۱۱/۴۲	اقدامات برای حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی	
			۱۱/۰۲	جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده و بی‌رویه	
			۱۲/۴۰	زیرساخت‌های روستا (آب لوله‌کشی)	
			۱۳/۸۲	زیرساخت‌های روستا (برق)	
			۱۴/۸۴	زیرساخت‌های روستا (گاز)	
			۹/۲۱	خدمات در روستا (مدرسه)	
			۶/۲۷	خدمات در روستا (فضای ورزشی)	
			۱۲/۶۲	خدمات در روستا (فضای فرهنگی و مذهبی)	
			۱۰/۱۳	خدمات در روستا (فضای تفریحی)	
۱۱/۵۲	خدمات در روستا (مراکز بهداشتی)				
۷/۳۱	خدمات در روستا (مراکز خرید)				
. / . . . **	۶	۳۵۰/۳۲۱	۵/۵۱	توانایی انجام کار	انسانی
			۳/۴۹	داشتن مهارت در زمینه‌ی شغلی	

سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	ضریب کای اسکوئر	میانگین رتبه‌ای	متغیر	سرمایه
			۴/۱۳	وجود نیروی انسانی ماهر	
			۳/۲۳	بالا بردن خلاقیت در شغل	
			۴/۴۹	وضعیت بهداشتی	
			۴/۰۵	وضعیت تغذیه	
			۳/۱۰	وضعیت آموزش	
.۰/۰۰۰**	۷	۴۷۴/۱۹۰	۴/۰۱	دسترسی به آب برای کشاورزی	طبیعی
			۵/۰۷	دسترسی به پوشش گیاهی	
			۴/۹۳	نگهداری از دام و طیور	
			۵/۸۱	افزایش اراضی زیرکشت	
			۳/۹۴	دسترسی به فضای سبز	
			۳/۲۲	توجه به دفع زباله‌ها	
			۳/۲۷	گسترش جایگاه کشاورزی	
			۵/۷۵	جلوگیری از دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی	
.۰/۰۰۰**	۱۶	۱۰۶۳/۸۳۴	۱۲/۰۰	اعتماد به دیگران	اجتماعی
			۱۱/۷۹	مشارکت در امور خیریه	
			۱۱/۹۲	احساس امنیت	
			۷/۴۴	دسترسی به اطلاعات	
			۷/۹۱	تعلق خاطر به روستا	
			۷/۱۱	تمایل به کمک به سایرین	
			۱۱/۲۷	رضایت از وضعیت آموزشی روستا	
			۱۱/۴۸	رضایت از دسترسی به خدمات درمانی	
			۷/۴۸	رضایت از بیمه	
			۱۰/۰۷	ارتقا سطح آگاهی مردم	
			۱۰/۱۱	کاهش مهاجرت روستاییان	
			۹/۶۲	رضایت از موقعیت اجتماعی	
			۷/۸۲	میزان رضایت از درآمد	
			۷/۸۰	رضایت از تأمین هزینه‌ها	
			۶/۳۲	رضایت از پس‌انداز	
			۶/۵۵	رضایت از دریافت وام	
۶/۳۲	تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی				

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰ * تا سطح اطمینان ۹۹ درصد

در ادامه برای رابطه‌ی متغیرهای سرمایه‌ی معیشتی از آزمون کای اسکوئر بهره گرفته شد. با توجه به مقدار کای اسکوئر به دست آمده در جدول (۴) رابطه‌ی معنی‌داری بین فراوانی‌های مشاهده‌شده و فراوانی‌های مورد انتظار وجود دارد. نتایج نشان می‌دهد که میزان اثرگذاری ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصولات خرما با متغیرهای سرمایه‌ی معیشتی تا سطح ۹۹ درصد معنادار بوده است. چون صنایع تبدیلی در کشاورزی از آن جهت که همیشه با موضوعات مرتبط با غذا، کشاورزی و صنایع وابسته به آن در محافل اقتصادی مطرح بوده است؛ بنابراین می‌توان بیان نمود که ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی می‌تواند در تقویت اقتصاد روستایی و ارتقا معیشت پایدار ساکنان نواحی روستایی تأثیرات به

سزایی داشته باشد. از طرفی با توجه به شرایط مناسب و چهار فصل آب و هوایی کشور باید نهایت استفاده از این پتانسیل را داشت. مشکل عمده کشاورزان در مناطق مختلف، بیکاری‌های دائمی و فصلی، از بین رفتن محصولات در بازه‌ی زمانی معین و نیز ارتباط ناقص با سایر بخش‌های اقتصادی است. صنایع تبدیلی، هم قدرت حل این مشکلات را دارد و هم توانایی ایجاد شغل‌های جدیدتر. در واقع، صنایع تبدیلی باعث ایجاد ارزش افزوده، ایجاد اشتغال، افزایش درآمدهای ارزی، استفاده‌ی بیش‌تر از محصولات کشاورزی و جلوگیری از اتلاف محصولات خواهد شد.

جدول ۴: بررسی متغیرهای سرمایه‌ی اقتصادی با استفاده از آزمون کای اسکوئر

نتیجه		سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	کای اسکوئر	متغیر
رد	تایید				
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۱۵/۲۵۱	افزایش درآمد
	*	۰/۰۰۰	۴	۹۱/۱۵۸	توان تأمین هزینه‌ها
	*	۰/۰۰۰	۴	۷۹/۶۹۶	افزایش پس‌انداز
	*	۰/۰۰۰	۴	۹۹/۳۴۵	توانایی پرداخت خودیاری (پسماند روستایی)
	*	۰/۰۰۰	۴	۹۲/۴۱۵	سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا
	*	۰/۰۰۰	۴	۷۶/۴۲۱	وجود فرصت‌های شغلی متعدد
	*	۰/۰۰۰	۴	۶۱/۰۱۲	کاهش بیکاری در روستا
	*	۰/۰۰۰	۴	۷۳/۸۱۹	افزایش اشتغال زنان
	*	۰/۰۰۰	۴	۷۸/۲۶۳	خلق فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان
	*	۰/۰۰۰	۳	۱۵۲/۵۲۶	بالا رفتن قدرت خرید
	*	۰/۰۰۰	۳	۱۵۲/۲۶۹	توان دریافت وام
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۳۱/۰۱۲	توان خرید زمین زراعی و مسکونی
	*	۰/۰۰۰	۳	۱۰۰/۶۹۰	کاهش ضایعات محصولات زراعی
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۱۴/۵۹۶	مقاوم‌سازی مسکن
	*	۰/۰۰۰	۳	۹۳/۶۷۳	ایمنی در برابر حوادث
	*	۰/۰۰۰	۳	۸۱/۵۳۲	وسایله‌ی نقلیه‌ی شخصی
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۷۰/۲۵۱	امکان خرید یا اجاره مسکن با قیمت مناسب
	*	۰/۰۰۰	۴	۹۷/۶۲۰	امکانات ورزشی
	*	۰/۰۰۰	۲	۱۵۱/۳۳۳	افزایش فضاهای تفریحی در روستا
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۹۸/۹۶۵	شبکه‌ی معابر و راه‌های ارتباطی
	*	۰/۰۰۰	۳	۹۹/۷۷۸	کیفیت شبکه‌ی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در روستا
	*	۰/۰۰۰	۳	۱۷۱/۸۰۱	اقدامات برای حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل)
	*	۰/۰۱۰	۲	۳۷/۷۰۲	جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده و بی‌رویه
	*	۰/۰۰۰	۵	۴۳۴/۶۳۲	زیرساخت‌های روستا (آب لوله‌کشی)
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۱۵/۶۰۲	زیرساخت‌های روستا (برق)
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۳۷/۹۷۱	زیرساخت‌های روستا (گاز)
	*	۰/۰۰۰	۳	۱۱۴/۰۰۰	خدمات در روستا (مدرسه)
	*	۰/۰۰۰	۲	۱۶۰/۰۷۰	خدمات در روستا (فضای ورزشی)
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۶۴/۰۸۲	خدمات در روستا (فضای فرهنگی و مذهبی)

نتیجه		سطح معناداری	درجه‌ی آزادی	کای اسکوتر	متغیر
رد	تایید				
	*	۰/۰۰۳	۳	۵۵/۴۵۰	خدمات در روستا (فضای تفریحی)
	*	۰/۰۰۰	۳	۸۰/۹۴۷	خدمات در روستا (مراکز بهداشتی)
	*	۰/۰۰۰	۳	۱۳۷/۱۸۲	خدمات در روستا (مراکز خرید)
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۶۹/۵۲۰	توانایی انجام کار
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۳۸/۸۷۷	داشتن مهارت در زمینه شغلی
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۴۷/۹۳۰	وجود نیروی انسانی ماهر
	*	۰/۰۰۰	۵	۸۷/۵۷۹	بالا بردن خلاقیت در شغل
	*	۰/۰۰۰	۴	۷۱/۷۷۲	وضعیت بهداشتی
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۴۶/۲۱۱	وضعیت تغذیه‌ی
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۵۹/۳۳۳	وضعیت آموزش
	*	۰/۰۰۰	۵	۸۹/۲۹۸	دسترسی به آب برای کشاورزی
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۳۰/۲۱۱	دسترسی به پوشش گیاهی
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۸۸/۰۷۰	نگهداری از دام و طیور
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۰۲/۷۰۸	افزایش اراضی زیر کشت
	*	۰/۰۰۰	۴	۶۳/۷۰۲	دسترسی به فضای سبز
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۶۱/۹۰۶	توجه به دفع زباله‌ها
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۵۱/۳۶۳	گسترش جایگاه کشاورزی
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۰۸/۲۹۲	جلوگیری از تخریب و دست‌اندازی به حریم منابع طبیعی
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۱۸/۹۰۶	اعتماد به دیگران
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۹۸/۱۱۷	مشارکت در امور خیریه
	*	۰/۰۰۰	۴	۳۰۰/۰۴۷	احساس امنیت
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۱۵/۲۲۲	دسترسی به اطلاعات
	*	۰/۰۰۰	۴	۸۵/۸۸۳	تعلق خاطر به روستا
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۴۷/۹۳۰	تمایل به کمک به سایرین
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۰۵/۸۳۶	رضایت از وضعیت آموزشی روستا
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۰۴/۲۲۸	رضایت از دسترسی به خدمات درمانی
	*	۰/۰۰۰	۴	۸۰/۵۱۵	رضایت از بیمه
	*	۰/۰۰۰	۴	۳۲/۵۹۱	ارتقا سطح آگاهی مردم
	*	۰/۰۰۰	۵	۹۹/۹۶۵	کاهش مهاجرت روستاییان
	*	۰/۰۰۰	۸	۳۷۴/۱۰۵	رضایت از موقعیت اجتماعی
	*	۰/۰۰۰	۵	۹۴/۳۸۶	میزان رضایت از درآمد
	*	۰/۰۰۰	۵	۹۹/۴۳۹	رضایت از تأمین هزینه‌ها
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۲۴/۱۱۱	رضایت از پس‌انداز
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۲۱/۶۵۵	رضایت از دریافت وام
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۱۸/۰۲۹	تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰ * تا سطح اطمینان ۹۹ درصد

به منظور بررسی تأثیرگذاری فعالیت در صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصول خرما بر متغیرهای سرمایه‌های معیشتی قبل از ایجاد و بعد از ایجاد از آزمون ویلکاکسون بهره گرفته شد. با استناد مقادیر به دست آمده در جدول (۵)، اکثر متغیرهای سرمایه‌ی معیشتی تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهند. بر این اساس می‌توان اذعان داشت که استقرار صنایع تبدیلی برای فرآوری محصول خرما نقش به‌سزایی در بهبود و ارتقاء شاخص‌های معیشتی خانوارهای روستایی داشته است، اما متغیرهای امکانات ورزشی، کیفیت شبکه‌ی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی، توان خرید زمین، کاهش ضایعات و دریافت وام و دسترسی به اطلاعات در قبل و پس از ایجاد واحد تولیدی مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری مشاهده نشده است؛ بنابراین می‌توان بیان نمود صنایع تبدیلی و تکمیلی حلقه مهمی در زنجیره‌ی ارزش تولیدات کشاورزی محسوب می‌گردد که توانسته است در بهبود معیشت پایدار ساکنان نواحی روستایی تأثیر مطلوب بر جای گذارد.

جدول ۵: مقایسه‌ی فعالیت در صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصولات خرما (قبل و بعد) بر سرمایه‌های معیشتی با آزمون

ویلکاکسون

معناداری	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از ایجاد واحدهای دامی				قبل از ایجاد واحدهای دامی				متغیر		
		بعد	قبل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط		کم	خیلی کم
۰/۰۰۰	۱۴/۵۲۷	۱۵۱/۹۹	۶۶/۰۰	۷۷	۱۲۹	۸۵	۳۵	۱۶	-	-	۸۲	۱۱۶	۱۴۴	افزایش درآمد
۰/۰۰۰	۱۲/۵۲۴	۱۵۶/۶۵	۸۲/۸۸	۸۴	۱۲۰	۷۸	۴۲	۱۸	-	۳۶	۱۰۵	۱۰۳	۹۸	توان تأمین هزینه‌ها
۰/۰۰۰	۱۳/۰۲۴	۱۵۴/۷۲	۷۸/۳۴	۸۰	۱۲۱	۶۹	۵۱	۲۱	-	-	۱۲۶	۱۴۴	۷۲	افزایش پس‌انداز
۰/۰۰۰	۱۲/۲۸۲	۱۵۴/۶۹	۹۱/۲۶	۸۵	۱۲۷	۶۸	۴۳	۱۹	-	-	۱۸۶	۱۰۴	۵۲	توانایی پرداخت خودیاری (پسماند روستایی)
۰/۰۰۰	۱۱/۰۸۳	۱۴۲/۵۷	۸۴/۷۷	۷۸	۱۲۳	۷۹	۴۴	۱۸	-	۶۹	۹۷	۸۱	۹۵	سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا
۰/۰۰۰	۱۰/۶۳۲	۱۴۲/۰۶	۹۳/۰۸	۹۰	۱۱۴	۶۸	۵۰	۲۰	-	۴۰	۱۴۳	۱۳۲	۲۷	وجود فرصت‌های شغلی متعدد
۰/۰۰۰	۷/۹۴۱	۱۵۳/۸۰	۱۱۹/۰۸	۸۴	۱۰۵	۸۰	۵۱	۲۲	۲۳	۹۰	۴۶	۱۱۴	۶۹	کاهش بیکاری در روستا
۰/۰۰۰	۱۲/۰۵۹	۱۶۰/۳۶	۹۱/۵۱	۸۸	۱۱۴	۶۹	۵۰	۲۱	-	۳۶	۱۰۱	۱۱۰	۹۵	افزایش اشتغال زنان
۰/۰۰۰	۱۴/۵۲۱	۱۵۸/۶۹	۴۸/۵۰	۷۶	۱۲۱	۷۲	۵۲	۲۱	-	-	۷۶	۱۱۴	۱۵۲	خلق فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان
۰/۰۰۱	۱/۳۶۲	۱۲۵/۱۳	۱۰۱/۳۳	-	۱۲	۱۳۵	۱۴۷	۴۸	-	-	۱۷۰	۱۴۰	۳۲	بالا رفتن قدرت خرید
۰/۷۴۱	۰/۳۳۰	۱۲۵/۵۹	۱۲۶/۴۰	-	۱۸	۱۴۰	۱۴۴	۴۰	-	۷۸	۷۷	۹۹	۸۸	توان دریافت وام
۰/۲۹۰	۱/۰۵۷	۱۲۵/۵۵	۱۱۹/۱۴	۱	۴۴	۸۶	۱۲۵	۸۶	-	-	۱۴۹	۱۰۳	۹۰	توان خرید زمین زراعی و مسکونی
۰/۲۶۴	۱/۱۱۸	۱۳۴/۶۷	۱۲۹/۷۹	-	۳۵	۶۰	۱۵۹	۸۸	-	۳۹	۱۰۴	۷۷	۱۱۶	کاهش ضایعات محصولات زراعی
۰/۰۰۰	۷/۶۴۲	۱۴۱/۳۴	۱۲۱/۲۴	۲۱	۸۹	۱۴۱	۳۱	۴۹	۲۳	۲۳	۹۹	۱۰۰	۹۷	مقاوم‌سازی مسکن

معناداری	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از ایجاد واحدهای دامی				قبل از ایجاد واحدهای دامی				متغیر		
		بعد	قبل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط		کم	خیلی کم
۰/۰۰۰	۱۳/۰۱۶	۱۵۰/۷۲	۹۱/۰۳	-	۱۱۵	۱۳۵	۷۴	۱۸	-	۱۳	۵۰	۱۲۲	۱۵۷	ایمنی در برابر حوادث
۰/۰۰۰	۶/۵۰۱	۱۳۰/۴۷	۱۱۰/۷۴	-	۵۲	۱۵۲	۹۰	۴۸	-	۲۰	۹۹	۱۲۶	۹۷	وسيله‌ی نقلیه‌ی شخصی
۰/۰۰۰	۴/۱۸۶	۱۲۴/۰۸	۱۲۴/۹۶	۱۳	۳۰	۱۴۳	۱۰۴	۵۲	-	-	۱۴۳	۱۴۲	۵۷	امکان خرید یا اجاره مسکن با قیمت مناسب
۰/۰۰۲	۰/۸۶۴	۱۳۱/۳۶	۱۱۳/۹۵	-	-	۱۵۷	۱۴۷	۳۸	۱۴	۴۲	۷۴	۱۱۵	۹۷	امکانات ورزشی
۰/۰۱۰	۲/۵۷۹	۱۲۷/۳۵	۱۱۸/۳۳	-	۴۱	۷۶	۹۹	۱۲۶	-	-	۷۶	۱۵۲	۱۱۴	افزایش فضاهای تفریحی در روستا
۰/۰۰۰	۵/۱۱۰	۱۲۸/۵۷	۹۶/۷۵	۸	۲۴	۱۱۹	۱۴۰	۵۱	-	-	۱۲۷	۱۱۲	۱۰۳	شبکه‌ی معابر و راه‌های ارتباطی
۰/۱۳۰	۱/۵۱۳	۱۱۵/۶۷	۱۱۶/۲۷	۳	۳	۱۶۹	۸۵	۸۲	-	۱۸	۱۰۶	۱۴۴	۷۴	کیفیت شبکه‌ی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی در روستا
۰/۰۰۰	۱۰/۸۲۰	۱۳۱/۲۱	۹۱/۵۶	-	۸۹	۱۷۸	۶۵	۱۰	-	۱۵	۱۱۶	۱۱۵	۹۶	اقدامات برای حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل)
۰/۰۰۰	۱۰/۸۷۵	۱۳۱/۲۳	۷۵/۱۸	-	۸۱	۱۶۷	۹۴	-	-	۱۴	۱۱۳	۱۱۶	۹۹	جولوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل نشده و بی‌رویه
۰/۰۰۰	۱۱/۵۸۸	۱۴۳/۵۸	۸۸/۶۴	۱۴	۸۶	۱۸۵	۴۹	۱	-	۲۶	۱۱۸	۱۱۹	۷۹	زیرساخت‌های روستا (آب لوله‌کشی)
۰/۰۰۰	۳/۷۶۱	۱۲۸/۶۹	۱۱۱/۹۳	۸۱	۱۲۶	۱۳۵	-	-	۸۰	۹۴	۱۲۰	۴۰	۸	زیرساخت‌های روستا (برق)
۰/۰۰۰	۶/۸۶۶	۱۴۸/۲۹	۱۰۵/۴۳	۷۲	۷۲	۸۳	۷۴	۴۱	۱۴	۶۷	۱۳۰	۱۰۲	۲۹	زیرساخت‌های روستا (گاز)
۰/۰۰۰	۳/۸۱۲	۱۲۲/۰۳	۱۱۶/۵۸	۲۲	۳۳	۷۸	۱۱۷	۹۲	-	۴۹	۱۳۹	۱۲۹	۲۵	خدمات در روستا (مدرسه)
۰/۰۰۰۱	۳/۲۵۳	۱۰۸/۷۱	۱۰۸/۳۷	-	-	۱۲۷	۱۶۵	۵۰	-	-	۱۰۴	۱۴۸	۹۰	خدمات در روستا (فضای ورزشی)
۰/۰۰۰	۴/۵۵۱	۱۰۳/۴۷	۹۹/۰۹	۱۵	۱۱۵	۱۶۲	۴۱	۹	-	-	۷۱	۱۹۶	۷۵	خدمات در روستا (فضای فرهنگی و مذهبی)
۰/۰۰۰	۵/۲۱۰	۱۳۰/۸۸	۱۰۵/۰۹	-	۱۰۶	۸۸	۱۱۹	۲۹	-	-	۱۷۰	۱۵۶	۱۶	خدمات در روستا (فضای تفریحی)
۰/۰۰۲	۳/۱۲۹	۱۴۹/۸۹	۱۱۵/۲۴	-	۱۳۱	۱۱۴	۷۴	۲۳	-	-	۴۲	۲۰۱	۹۹	خدمات در روستا

معناداری	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از ایجاد واحدهای دامی					قبل از ایجاد واحدهای دامی					متغیر
		قبل	بعد	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
														(مراکز بهداشتی)
۰/۰۰۰	۵/۸۳۹	۱۲۲/۲۹	۱۰۴/۳۷	-	۱۱	۱۲۴	۱۴۸	۵۸	-	-	۸۳	۱۳۹	۱۲۰	خدمات در روستا (مراکز خرید)
۰/۰۰۰	۱۲/۲۸۸	۱۵۲/۵۸	۹۲/۹۴	۹۸	۱۲۸	۶۵	۲۸	۲۳	-	۶۰	۷۹	۱۱۵	۸۸	اعتماد به دیگران
۰/۰۰۰	۱۰/۰۵۴	۱۳۶/۸۶	۱۰۹/۶۸	۴۶	۱۹۳	۵۵	۳۵	۱۳	۶	۸۱	۹۸	۱۱۴	۴۳	مشارکت در امور خبریه
۰/۰۰۰	۱۳/۸۰۳	۱۵۲/۵۸	۷۵/۳۷	۶۰	۱۹۱	۲۷	۵۵	۹	-	۳۲	۸۴	۱۴۴	۸۲	احساس امنیت
۰/۰۵۹	۱/۸۸۹	۱۱۸/۱۸	۱۳۴/۷۱	-	۳۴	۱۰۳	۱۷۰	۳۵	۲۴	۲۸	۱۳۱	۸۷	۷۲	دسترسی به اطلاعات
۰/۰۰۰	۵/۴۴۱	۱۳۴/۵۴	۱۱۰/۱۸	۴۰	۵۴	۶۵	۱۱۲	۷۱	-	۲۸	۸۱	۱۵۲	۸۱	تعلق خاطر به روستا
۰/۰۱۳	۲/۴۷۳	۱۳۴/۵۶	۱۱۴/۵۱	۲۴	۳۹	۸۸	۱۰۵	۸۴	-	۲۱	۱۰۹	۱۳۷	۷۵	تمایل به کمک به سایرین
۰/۰۰۰	۱۳/۶۰۷	۱۵۸/۶۲	۶۹/۳۱	۶۹	۱۲۳	۸۵	۵۹	۶	-	۳۶	۵۰	۱۴۲	۱۱۴	رضایت از وضعیت آموزشی روستا
۰/۰۰۰	۱۲/۶۰۴	۱۴۹/۷۹	۸۲/۹۷	۸۱	۱۳۳	۶۴	۴۰	۲۴	-	-	۱۲۴	۱۷۱	۴۷	رضایت از دسترسی به خدمات درمانی
۰/۰۰۰	۵/۳۱۲	۱۲۹/۲۳	۱۱۸/۰۰	-	۸۳	۱۰۰	۸۵	۶۹	-	-	۱۲۳	۱۳۹	۸۰	رضایت از بیمه
۰/۰۰۰	۱۰/۸۷۷	۱۵۱/۸۸	۹۳/۹۴	۵۴	۱۰۱	۸۴	۶۰	۴۳	-	-	۱۲۲	۱۳۶	۸۴	ارتقا سطح آگاهی مردم
۰/۰۰۰	۱۲/۰۲۲	۱۴۹/۰۵	۸۹/۲۱	۵۹	۱۰۳	۷۸	۵۹	۳۹	-	-	۹۹	۱۰۶	۱۳۷	کاهش مهاجرت روستاییان
۰/۰۰۰	۱۰/۲۶۷	۱۴۵/۴۵	۱۰۶/۷۸	۳۱	۱۱۰	۹۷	۵۹	۳۵	-	-	۱۵۲	۷۵	۱۱۵	رضایت از موقعیت اجتماعی
۰/۰۰۰	۱۰/۶۰۵	۱۴۳/۷۲	۹۲/۸۲	۲۸	۶۴	۸۹	۸۱	۷۴	-	-	۳۰	۱۴۹	۱۶۳	میزان رضایت از درآمد
۰/۰۰۰	۹/۷۲۴	۱۴۴/۱۲	۸۲/۴۳	۲۶	۶۳	۹۲	۷۹	۷۶	-	-	۶۱	۱۲۲	۱۵۹	رضایت از تأمین هزینه‌ها
۰/۰۰۰	۵/۰۵۲	۱۲۲/۰۴	۹۷/۲۳	۲۱	۱۶	۶۵	۱۷۰	۷۰	-	-	۸۳	۱۳۱	۱۲۸	رضایت از پس‌انداز
۰/۰۰۰	۸/۰۷۹	۱۲۵/۱۸	۹۸/۴۶	۲۲	۱۴	۷۷	۱۶۸	۶۱	-	-	۵۶	۱۲۹	۱۵۷	رضایت از دریافت وام
۰/۰۱۱	۲/۵۵۸	۱۳۸/۱۸	۱۱۴/۸۰	۲۱	۱۶	۶۸	۱۶۸	۶۹	-	۱	۱۳۹	۸۰	۱۲۲	تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰** تا سطح اطمینان ۹۹ درصد

جدول (۶) رابطه‌ی بین شغل با کاهش بیکاری در روستا را نشان می‌دهد. به منظور سنجش رابطه‌ی بین شغل با کاهش بیکاری از آزمون فای کرامر استفاده گردید. نتایج به دست آمده نشانگر این است که رابطه‌ی بالایی بین این دو متغیر وجود

دارد؛ به گونه‌ای که داشتن شغل در صنایع تبدیلی مربوط به نخیلات تا سطح اطمینان ۹۵ درصد بر کاهش بیکاری تأثیر گذاشته است؛ چون یکی از دلایل مهاجرت روستاییان را باید در عوامل اقتصادی به خصوص بیکاری جست‌وجو کرد.

جدول ۶: میزان رابطه‌ی بین شغل اصلی با کاهش بیکاری در روستا با استفاده از آماره‌ی فای کرامر

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب فای کرامر	سطح معناداری
شغل	کاهش بیکاری در روستا	۰/۴۴۷	۰/۰۲۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰ * معناداری در سطح ۹۵ درصد، ** معناداری در سطح ۹۹ درصد

جدول (۷) رابطه‌ی بین شغل با کاهش ضایعات محصولات زراعی را نشان می‌دهد. نتایج به دست آمده از تحلیل همبستگی فای نشانگر این است که رابطه‌ی منطقی بین دو متغیر مذکور وجود دارد؛ به گونه‌ای که داشتن شغل به خصوص در صنایع تبدیلی مربوط به نخیلات تا سطح اطمینان ۹۵ درصد بر کاهش ضایعات محصولات زراعی تأثیر گذاشته است؛ چون تلفات محصولات کشاورزی ضرر و زیان زیادی را به روستاییان تحمیل می‌کند. در صورت نبود صنایع تبدیلی و تکمیلی برای محصولات کشاورزی، انگیزه‌ی تولیدکنندگان روستایی کاهش می‌یابد که در درازمدت باعث افزایش نرخ بیکاری و مهاجرت روستاییان خواهد شد.

جدول ۷: میزان رابطه‌ی بین شغل اصلی با کاهش بیکاری در روستا با استفاده از آماره‌ی فای کرامر

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب فای کرامر	سطح معناداری
شغل	کاهش ضایعات محصولات زراعی	۰/۵۷۲	۰/۰۳۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰ * معناداری در سطح ۹۵ درصد، ** معناداری در سطح ۹۹ درصد

به منظور سنجش رابطه‌ی بین شغل با تعلق خاطر روستاییان به محیط روستایی از آزمون فای / کرامر استفاده گردید. نتایج به دست آمده از جدول (۸) بیانگر آن است که رابطه‌ی معناداری بین این دو متغیر وجود دارد؛ به گونه‌ای که داشتن شغل به خصوص در صنایع تبدیلی مربوط به نخیلات تا سطح اطمینان ۹۵ درصد بر تعلق خاطر روستاییان و افزایش انگیزه‌ی ماندگاری جمعیت تأثیر می‌گذارد و با استقرار و گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری خرما میزان تعلق خاطر به روستا را افزایش می‌دهد.

جدول ۸: میزان رابطه‌ی بین شغل اصلی با کاهش بیکاری در روستا با استفاده از آماره‌ی فای کرامر

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب فای کرامر	سطح معناداری
شغل	تعلق خاطر به روستا	۰/۴۷۱	۰/۰۲۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰ * معناداری در سطح ۹۵ درصد، ** معناداری در سطح ۹۹ درصد

۷- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

به‌رغم تمام تحولات تکنولوژیکی، پیشرفته‌ترین کشورهای صنعتی، توسعه‌ی بخش کشاورزی را نه تنها مکمل بخش صنعت می‌دانند، بلکه اهمیت تولید غذا را در پیوند با امنیت ملی خود نیز ارزیابی می‌نمایند. دنیای امروز، دنیای تغییر و تحول و رو آوردن به دانش و فناوری‌های نوین و جدید است. همه‌ی کشورها درصدد این هستند که با استفاده از فناوری‌های نوین و پیشرفته از فرآوری محصولات به روش سنتی فاصله گرفته تا تحولی در تولیدات محصولات صنایع

تبدیلی و تکمیلی ایجاد شود. در شهرستان قیر و کارزین با توجه به اینکه تولید محصولات در نواحی روستایی صورت می‌گیرد و قشر عظیمی از روستاییان در بخش کشاورزی اشتغال دارند. برای ایجاد انگیزه‌ی و تولید بیش‌تر و تقویت معیشت پایدار خانوارهای روستایی نیازمند توسعه‌ی این نوع صنایع در مناطق مستعد کشور بوده و با راه‌اندازی صنایع تبدیلی و تکمیلی محصول خرما توانسته است توسعه‌ی اشتغال و افزایش درآمدهای غیر کشاورزی در مناطق روستایی، کاهش حجم ضایعات کشاورزی، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه از روستاها، افزایش ارزش افزوده محصولات، توسعه‌ی اقتصادی اجتماعی مناطق روستایی، دستیابی به امنیت غذایی، افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی، استفاده‌ی بهینه از منابع و امکانات موجود، افزایش صادرات غیر نفتی، تسهیل در دسترسی به توسعه‌ی پایدار روستاها، تنوع بخشیدن به فعالیت‌های غیر کشاورزی جهت جذب هر چه بیش‌تر نیروهای مازاد بر بخش کشاورزی در روستاها و کمک به ایجاد و تعادل اقتصادی بین نقاط شهری و روستایی، قطعاً با توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی به خصوص با توجه به نزدیکی به ماده‌ی اولیه‌ی این صنایع و قیمت ارزان‌تر زمین‌های نواحی روستایی فراهم نماید و توسعه‌ی پایدار روستایی و معیشت پایدار خانوارهای روستایی را صورت دهد، لذا می‌توان گفت ایجاد صنایع تبدیلی یکی از سودمندترین ارتباطات بین دو بخش صنعت و کشاورزی است. نتایج آزمون‌های آماری بر متغیرهای مورد بررسی نیز حاکی از آن است که صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصولات خرما به عنوان حلقه‌ی مهم در زنجیره ارزش توانسته است نقش خود را در جلوگیری از اتلاف محصولات و ایجاد انگیزه در تولیدکنندگان و شاغلان این بخش و زمینه‌ی ماندگاری روستاییان ایفا نماید و با ایجاد شغل‌های فراوان و درآمد مطلوب در ارتقا معیشت پایدار روستاییان سهم خود را به انجام برساند و از طرفی با ارائه‌ی انواع محصولات در درآمدزایی و توسعه‌ی روستایی اثرگذار باشد. مقایسه‌ی میانگین سرمایه‌های معیشتی قبل و بعد از ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی حاکی از بهبود متغیرهای بررسی شده برای روستاییان در محدوده‌ی مورد مطالعه دارد. نکته‌ی مهم در محدوده‌ی مورد مطالعه، لزوم توجه به افزایش فضاهای تفریحی برای ایجاد محیطی شاد و فرحبخش در سطح شهرستان می‌باشد تا هم در ایجاد انگیزه‌ی ماندگاری خانوارهای روستایی تاثیرگذار باشد و هم کمبود برخی از امکانات تفریحی به نوعی جبران گردد. ایجاد شرکت‌های تعاونی در سطح شهرستان برای فعالان عرصه‌ی تولید خرما در جهت جذب سرمایه‌های روستاییان و توسعه و گسترش نخلستان‌ها و بازاریابی برای تولیدات از جمله موارد مهم می‌باشد که می‌تواند با حمایت سازمان‌های حامی کشاورزی صورت گیرد. توجه به مشکل آفات گیاهی درختان نخل و لزوم مبارزه با این آفات نیز توسط بسته‌های حمایتی از طرف سازمان‌های دست‌اندرکار به خصوص وزارت جهاد کشاورزی می‌تواند تأثیرات مطلوبی بر جای بگذارد. در این راستا پیشنهادات این تحقیق عبارت‌اند از:

- منظور نمودن صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات کشاورزی به عنوان جزئی از زنجیره‌ی تولید در بخش کشاورزی و برخورداری از تسهیلات و مزایای بخش کشاورزی؛
- جلب سرمایه‌گذاری خارجی در ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی فرآوری محصول خرما؛
- کمک به آموزش و ارتقاء سطح مدیریت علمی مدیران و شاغلان واحدهای صنایع تبدیلی و تکمیلی؛
- لزوم توجه بیش‌تر به بخش صادرات با تأکید بر ورود شرکت‌های هلدینگ از طریق کسب اطلاعات از نگهداری و توجه به سلیقه‌ی خریداران در مسائل بهداشتی و بسته‌بندی و مشارکت فعال‌تر در نمایشگاه‌های بین‌المللی و ارائه‌ی محصولات در جهت جذب مشتریان جدید؛
- راه‌اندازی خطوط استفاده‌ی بهینه جهت جلوگیری از ضایعات محصول خرما و دفع بهداشتی پسماند محصولات؛

- لزوم بیمه کردن درختان نخل در جهت ایجاد اعتماد و تقویت انگیزه‌ی تولیدکنندگان روستاهای قیر و کارزین.

۸- منابع

- ۱- افراخته، حسن، حجتی‌پور، محمد، گرزین، مریم، نجاتی، بهناز (۱۳۹۲)، جایگاه توسعه‌ی پایدار کشاورزی در برنامه‌های توسعه‌ی ایران (مورد مطالعه): برنامه‌های پنج ساله پس از انقلاب، سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۱، صص ۶۲-۴۳.
- ۲- امیراحمدی، رحمت‌الله، توکلی، مرتضی، پودینه، راحله (۱۳۹۶)، ارزیابی اجتماعی اقتصادی اثرات خشک‌سالی در روستاهای شهرستان مرزی هیرمند، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره‌ی ۷، شماره‌ی ۲۸، صص ۱۰۴-۸۹.
- ۳- بزرگمهر، علی، نعمتی، امین، ربانی‌نسب، حجت‌الله، یآوری، ابولفضل، قربانی، محمد و حیدری، مصطفی (۱۳۹۲). راهبردهای توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی باغی استان خراسان شمالی با استفاده از رویکرد تحلیل عوامل استراتژیک (SWOT)، اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی، دوره‌ی ۲۷، شماره‌ی ۲، صص ۱۱۳-۱۰۳.
- ۴- بنی‌اسدی، ندا، ثمری، داود، فرج‌الله حسینی، جمال و امیدو نجف‌آبادی، مریم (۱۳۹۷). بررسی تأثیرات اقدامات عوامل بازاریابی در توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی خرما در استان کرمان، مدیریت بازاریابی، دوره‌ی ۱۳، شماره‌ی ۴۱، صص ۶۰-۴۹.
- ۵- بنی‌اسدی، ندا، ثمری، داود، فرج‌الله حسینی، جمال و امیدو نجف‌آبادی، مریم (۱۳۹۸). راهبردهای توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی خرما با رویکرد کارآفرینی در مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: روستاهای شهرستان بم استان کرمان)، راهبردهای توسعه‌ی روستایی، دوره‌ی ۶، شماره‌ی ۴، صص ۴۶۲-۴۴۵.
- ۶- بهمنی، صفیه، صحنه، بهمن و نجفی کانی، علی‌اکبر (۱۳۹۹). نقش شرکت تعاونی دهیاری‌ها در توسعه‌ی کالبدی-فضایی نواحی روستایی (مطالعه‌ی موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان گرگان)، جغرافیا، دوره‌ی ۱۸، شماره‌ی ۶۶، صص ۹۲-۱۰۹.
- ۷- پودینه، محمدرضا، طولابی‌نژاد، میثم و طولابی‌نژاد، مهرشاد (۱۳۹۸). اثرات خشک‌سالی بر فعالیت‌ها و معیشت خانوارهای روستایی (مورد مطالعه: شهرستان میرجاوه)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره‌ی ۱۰، شماره‌ی ۳۷، صص ۹۸-۷۹.
- ۸- پوررمضان، عیسی و اکبری، زهرا (۱۳۹۳). اثرات ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی بر اقتصاد روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان رشت)، اقتصاد فضا و توسعه‌ی روستایی، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۱۰، صفحه ۱۶۴-۱۴۵.
- ۹- جعفرپور، مهرداد، پورسعید، ناصر، جلالی زند، علیرضا، گل‌پرور، احمدرضا و بهداد، مریم (۱۳۸۷). بررسی اثر برخی از ضایعات صنایع تبدیلی کشاورزی و مکمل‌های غذایی بر پاره‌ای خصوصیات رشد قارچ خوراکی صدفی، مجله‌ی پژوهش در علوم کشاورزی، دوره‌ی ۴، شماره‌ی ۲، صص ۲۰۳-۱۸۸.
- ۱۰- جمعه‌پور، محمود و احمدی، شکوفه (۱۳۹۰). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه‌ی موردی: روستای برغان شهرستان سواجبلاغ)، پژوهش‌های روستایی، دوره‌ی ۲، شماره‌ی ۵، صص ۶۲-۳۳.
- ۱۱- داورپناه، سیدعلی اصغر، نوری‌پور، مهدی و شریفی، زینب (۱۳۹۳). نقش صنایع تبدیلی در کاهش ضایعات محصولات کشاورزی مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: دهستان دشت روم)، راهبردهای توسعه‌ی روستایی، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۴، صص ۵۳-۳۹.
- ۱۲- سواری، مسلم (۱۳۹۹). تدوین مدل راهبردی (TOWS) در توسعه‌ی صنایع تبدیلی تکمیلی خرما در استان خوزستان، اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی، دوره‌ی ۳۴، شماره‌ی ۴، صص ۴۸۱-۴۶۳.
- ۱۳- شیرنژاد مبارکی، مریم (۱۳۸۹). مکان‌یابی عرصه‌های مناسب احداث صنایع تبدیلی در جهت توسعه‌ی مناطق روستایی شهرستان ملکان با استفاده از GIS، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
- ۱۴- صحنه، بهمن (۱۳۹۰). بازگشت مهاجران به روستاها و نقش آن در معیشت پایدار روستایی (مطالعه‌ی موردی: شهرستان آق‌قلا، رساله‌ی دکتری دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران).
- ۱۵- صحنه، بهمن (۱۴۰۰). تحلیلی بر رضایتمندی ساکنان نواحی روستایی شهرستان آق‌قلا از عملکرد دهیاری‌ها، آمایش جغرافیایی فضا، دوره‌ی ۱۱، شماره‌ی ۳۹، صص ۲۲-۱.

- ۱۶- صحنه، بهمن و خراسانی، محمدامین (۱۴۰۰). تحلیل تأثیر قالبیابی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارهای روستایی شهرستان آق‌قلا، پژوهش‌های روستایی، دوره‌ی ۱۲، شماره‌ی ۱، صص ۱۷۳-۱۵۶.
- ۱۷- صحنه، بهمن و نورتقانی، عبدالمجید (۱۳۹۹). تحلیلی بر آسیب‌پذیری سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی در سیل شهرستان آق‌قلا، جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، دوره‌ی ۱۸، شماره‌ی ۲، صص ۲۷۱-۲۳۷.
- ۱۸- طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۶)، کاربرد تکنیک TOPSIS در اولویت‌بندی استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی در مناطق روستایی، پژوهش‌های رشد و توسعه‌ی پایدار (پژوهش‌های اقتصادی)، دوره‌ی ۷، شماره‌ی ۳، صص ۷۳-۵۹.
- ۱۹- فال‌سلیمان، محمود، صادقی، حجت و غلامی، زینب (۱۳۹۲). بررسی اثرات اقتصادی اجتماعی محصولات استراتژیک بر توسعه‌ی مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: کشت پسته در بخش شش‌طراز شهرستان خلیل‌آباد)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره‌ی ۳، شماره‌ی ۱۲، صص ۶۳-۴۱.
- ۲۰- کرمی، آیت‌اله، فازیابی، مینا و احمدوند، مصطفی (۱۳۹۸). تحلیل پیامدهای استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی مورد: بخش مرکزی شهرستان جیرفت، فصلنامه‌ی اقتصاد فضا و توسعه‌ی روستایی، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۲، صص ۲۳۸-۲۲۳.
- ۲۱- کلانتری، خلیل، رهنما، عبدی و موحد محمدی، حمید (۱۳۸۹). عوامل پیش‌برنده و بازدارنده‌ی ایجاد و توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در استان خراسان شمالی، اقتصاد کشاورزی و توسعه، دوره‌ی ۱۸، شماره‌ی ۲، صص ۳۸-۱۹.
- ۲۲- محیط، محمود (۱۳۹۸). جغرافیا و سیمای دیار ما (قیر و کارزین)، ناشر ایما، تعداد صفحات ۲۰۰.
- ۲۳- مطیعی لنگرودی، سیدحسین، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا، نظری، عبدالحمید و صحنه، بهمن (۱۳۹۰). تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان (مطالعه‌ی موردی: شهرستان آق‌قلا)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره‌ی ۴۳، شماره‌ی ۷۸، صص ۸۴-۶۷.
- ۲۴- مهدوی، صدیقه، صحنه، بهمن و نجفی کانی، علی‌اکبر (۱۳۹۹). تحلیلی بر چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی توسعه‌یافتگی پایدار روستاهای نواحی کوهستانی و جلگه‌ای شهرستان گرگان، جغرافیا و توسعه، دوره‌ی ۱۸، شماره‌ی ۶۱، صص ۱۴۲-۱۲۱.
- ۲۵- ناصری، زهرا، صحنه، بهمن و نجفی کانی، علی‌اکبر (۱۳۹۸). تحلیلی بر کارکرد بازارهای هفتگی در کیفیت زندگی نواحی روستایی شهرستان گنبدکاووس، روستا و توسعه، دوره‌ی ۲۲، شماره‌ی ۸۶، صص ۱۲۳-۱۰۵.
- ۲۶- نوری زمان‌آبادی، سیدهدایت‌اله و نیلی‌پور طباطبایی، شهره (۱۳۸۶). اولویت‌بندی توسعه‌ی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی با استفاده از روش دلفی شهرستان فلاورجان استان اصفهان، پژوهش‌های جغرافیایی، دوره‌ی ۳۹، شماره‌ی ۶۱، صص ۱۷۷-۱۶۱.
- 27- Adewale George Adeniyi, Joshua O Ighalo & Comfort Abidemi, Adeyanju (2021). Materials-to-product potentials for sustainable development in Nigeria, *International Journal of Sustainable Engineering*, 14(4), 664-671.
- 28- Ata, Salman & Shahbaz, Babar & Khan, Ishti & Iftikhar, Muhammad (2014). Role of date palm in livelihoods of farmers. *Journal of agricultural research*, 52(3), 453-462.
- 29- Chambers, Robert & Conway, Gordon R, (1991). "Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century", Institute of Development Studies, (IDS) Discussion Paper 296, Agricultural and Rural Problems, Food Security, Environment.
- 30- CHF, (2005). "Sustainable Livelihoods Approach Guidelines", Partners in Rural Development, Chapel. Ottawa, ON, Canada.
- 31- Das, R., & K. Das Ashim, (2011). Industrial Cluster: An Approach for Rural Development in North East India, *International Journal of Trade, Economics and Finance*, Vol. 2, No. 2, PP. 161-165.
- 32- Elgilany A. Ahmed and Hamid Hussein M. Faki (2021). Palm Dates Marketing and Economics in River Nile State of North Sudan, *Nile Journal for Agricultural Sciences (NJAS)*, Vol 6 No 1, 63-82.
- 33- Ferguson, J.-A. (2012). Generating Sustainable Livelihoods; The Role of Co-Operatives. *Harnessing the Co-operative Advantage to Build a Better World*, PP 1-6.

- 34- Islam, Kazi K., Mohammad Saifullah, and Kimihiko Hyakumura. (2021). "Does Traditional Agroforestry a Sustainable Production System in Bangladesh? An Analysis of Socioeconomic and Ecological Perspectives" *Conservation* 1, no. 1: 21-35.
- 35- Khalil, Ahmed; Sarang, Shaikh and Asif. Ali. Shah, (2017). Contributions of post-harvesting technologies in alleviating poverty: A case study of date palm cluster in Khairpur district, Sindh, Pakistan, *2017 IEEE Global Humanitarian Technology Conference (GHTC)*, pp. 1-9.
- 36- McDonagh, John and Bunning, Sally, (2009). "Methodological Approach, Planning and Analysis", Field Manual for Local Level Land Degradation Assessment in Dry lands, United Nations University (UNU).
- 37- Serra, Pablo. (2000). *Subsidies in Chilean public utilities*. Washington, DC: World Bank.
- 38- Serrat, Oliver. (2008). "The Sustainable Livelihoods Approach", Manila: ADB.
- 39- Thieme, Susan. (2006). Social Networks and Migration, Far West Nepalese Labor Migrants in Delhi, Department of Geography, University of Zurich, Winter 190, 8057 Zurich, Switzerland.
- 40- Timalisina, Krishna Prasad, (2007). "Rural Urban Migration and Livelihood in the Informal Sector A Study of Street Vendors of Kathmandu Metropolitan City, Nepal", Norwegian University of Science and Technology (NTNU).
- 41- WCED, (1987). "Food 2000: Global Policies for Sustainable Agriculture". London: Zed Books.